

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

№ 1

2

Գրք Գրքի

Կարմիր Լայուն էր

NON SOLUM ARMIS
Օր րեք - մարտահանի

891. 7/15
4-92

ուր հայ մանուկներն

11

79

~~0111-27/110~~
~~22/110-1110~~

891.71Ա

Վ-92

ՎՈՒԶԷՏԻԶ

ԿԱՐՄԻՐ ԼՍԳՏԵՐ

1008
35716

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Օր. 'Ա. Տէր—Մարտիտեանց:

№ 11.

ԹԻՖԼԻԶ

Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի Տպարանոււմ.

1879

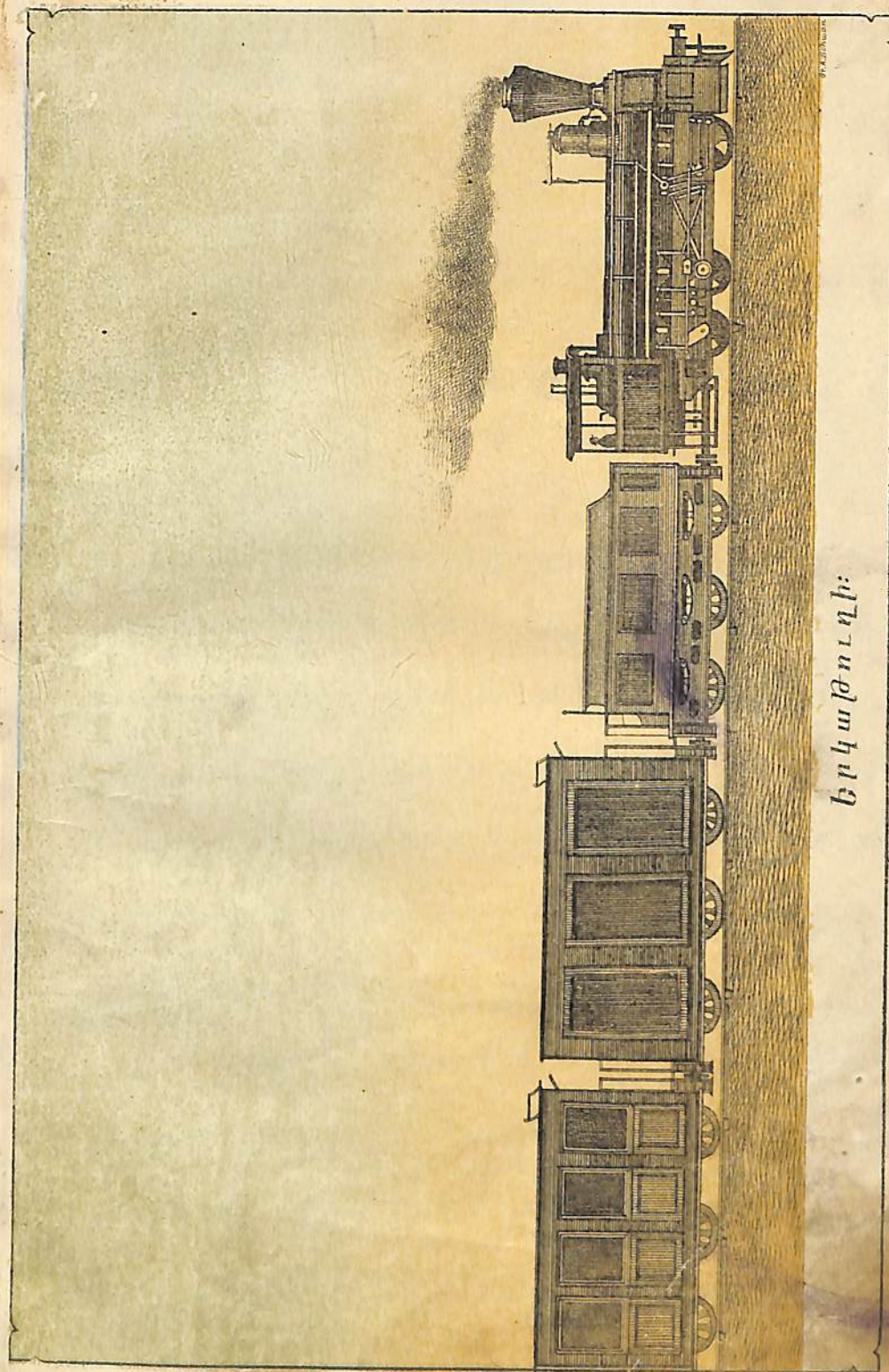
35716

5245

12 SEP 2014

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 1-го августа 1879 г.

Типографія И. Маргиросіанца, на Орбеліановской улицѣ, д. № 5.

I

Ով որ ճանապարհորդել է երկաթուղիով, նա անկասկած տեսած կլինի, որ ճանապարհի երկու կողմերում կան փոքրիկ և գեղեցիկ տնակներ, որոնք միմեանցից միքանի վերստ հեռու են շինած: Անցնում ես երկու կամ երեք վերստ, տեսնում ես յանկարծ, որ երկաթուղու պատուհանից մի այդպիսի տուն երևեցաւ. անցնում ես դարձեալ նոյնչափ ճանապարհ, մի ուրիշն ես տեսնում. դարձեալ մի քանի վերստ, մի երրորդն ես տեսնում — ամեն մի կայարանում մի տուն է շինած: Արանք շինած են ուղեղ այն ճանապարհի մօտ, որի վերայ դար-

սած են ամուր քառակուսի գերաններ, իսկ այս գերանների վերայ ամրացրած են երկաթէ նեղ գծեր. հէնց այս գծերի վերայով են վազում երկաթուղու կառքերի անիւները: Վազում է մի կառք, սորան կպած է մի ուրիշը, երրորդը, մինչև քսան, քսանից էլ աւելի. իսկ սոցա առաջւից վազում է շոգեկառքը, որ արձակում է խողովակներից երբեմն ծուխ, երբեմն գոլորշի: Սա մի այնպիսի կառք է, որ իր յետևից քաշում է իւր նման քսանից աւելի կառքեր: Շուացնում է շոգեկառքը և այնպէս բարձր, որ մի քանի վերստ հեռաւորութիւնից լսվում է նորա ձայնը: Նա շուացնում է կառավարի նման. «Օգոյշ հեռու, ճանապարհ տուէք, կառքի տակ կ'ընկնէք»: Նսցորդները լսում են հեռուից շոգեկառքի շուոցը ու շտապում են ճանապարհից հեռանալ, իսկ եթէ մի փոքր ուշանայ անցորդը և շուտով հեռանայ, շոգեկառքը մի վայրկենում կտոր

կտոր կանէ նորան, այնպէս որ մեծ կտորը ա- կանջը կմնայ:

Նրկաթուղին թեթև բան չէ. համարեա՞ ամբողջապէս երկաթից է, մանաւանդ նորա սուր սուր անիւները մարդու մաս մաս կարող են անել:

Սլանում է շոգեկառքը երկաթէ գծերի վրայով թեթևութեամբ, միայն մի խուլ ձայն է լսվում անիւներից: Մտուած ոչ անէ, եթէ սրանց տակ մեծ քար կամ գերան ընկնի. վայն եկել տարել է. ամենքին. ներքև կթուչի երկաթազծից մի անիւ, նորա յետևից մի ուրիշը, երրորդը, մի խօսքով ներքև կթուչեն բոլոր կառքերի անիւները՝ մինը միւսի յետևից ու կտոր կտոր կլինեն: Խեղճ մարդիկ, գիտէք ինչ է լինում նրանց վերջը—մէկի ձեռքն է կոտրվում, միւսի ոտը փշրվում, երրորդի գլուխը ջարդվում, իսկ չորրորդի ո՞վ գիտէ որ տեղն է վնասվում ու յաւիտեան այլանդակ

դառնում: Որպէս զի մարդիկ այսպիսի անբախ-
տութիւնների չպատահեն և չվախենան երկաթու-
ղու վերայ ճանապարհորդելուց, սորա համար շե-
նած են տնակներ, որոնց մէջ բնակվում են պա-
հապաններ: Այս պահապանները հսկում են որ եր-
կաթագծերը միշտ մաքուր լինին, որ նրանց վերայ
ոչ մի բան ընկած չլինի: Առգեկառքերի անցնե-
լուց առաջ իւրաքանչիւր պահապան իւր տնակից
սկսած մինչև հարևան տնակը նայում է, որ մաքուր
լինի ճանապարհը և երբ տեսնում է, որ բոլո-
րը կարգին է, նա հանգիստ ու աներկիւղ բարձրաց-
նում է կանաչ դրօշակը՝ եթէ ցերեկ է, իսկ եթէ
գիշեր է՝ հասարակ (սպիտակ) լապտերը ու սպասում
է երկաթուղուն: Այս լապտերներն ու դրօշակները
հեռուից երևում են: Մեքենայապետը տեսնում է
հեռուից լապտերը կամ դրօշակը և առանց երկիւղի
բշտում է երկաթուղին: Նա թռչում է, աղաղա-

կում ու շուացնում, արձակելով խողովակներից եր-
բեմն ծուխ, երբեմն գոլորշի:

Եթէ պահապանը նկատում է, որ մի տեղ
կոտրուել է երկաթագիծը, կամ փտել է մի հին
գերան, իսկոյն կանգնում է նա այն տեղ կարմիր
դրօշակով, եթէ ցերեկ է և կարմիր լապտերով,
եթէ գիշեր է, որ իմաց տայ մեքենայապետին այս
վտանգը: Տեսնում է մեքենայապետը կարմիր նշա-
նակը, մեղմացնում է ընթացքը, կանգնեցնում է, որ
այնքան մարդկանց կեանքը վտանգի մէջ չձգէ:
Աստուած ոչ անէ, եթէ պահապանը կամ մեքե-
նայապետը անուշադիր լինեն կամ մոռանան իրանց
պարտականութիւնը այն ժամանակ կկորչեն և՛
այնքան մարդիկ և՛ մեքենան և՛ ամեն բան: Ու-
րեմն պահապանն էլ, մեքենայապետն էլ միշտ ար-
թուն պէտք է լինեն ու ամեն մի բոպէ աչքի ա-
ռաջ ունենան, թէ ի՞նչ դժբախտութիւն կարող է

պատահել, ի՛նչ փրաններ կարող են բերել հազարաւոր մարդկանց գլխին իրանց անզգուշութիւնով:

Իրաւ որ ծանր գործ է մեքենայապետի պաշտօնը, ծանր է նոյնպէս և պահապան լինելը:

II

Մտաւոր մօտ, մէկ գեղեցիկ տան մէջ, որի մօտովն անցնում էին երկաթուղու գծերը, կենում էր երկաթուղու պահապան Արամը: Նա ծեր էր. նորա կինը երեք տարի սորանից առաջ վախճանուել էր, թողնելով երեք որբ—մէկ տասն և վեց տարեկան աղջեկ Վարիամ անունով և երկու սղայ՝ Հայկը և Տիգրանը. (Հայկը ութ տարեկան էր,) իսկ Տիգրանը երկու: Վարիամը առաջ սովորում էր քաղաքում, իսկ յետոյ մի տիկնոջ մօտ աղախին մտաւ և շատ ուշ ուշ էր գալիս հօրը տեսութիւն:

Արամը շատ զգուշ էր

Խեղճ Արամը չափազանց շատ գործ ուներ. նա՛ պէտք է նայէր երեխաներին. նրանց կերակրէր. նա՛ (պէտք է Տիգրանի շորերը հագցնէր,) հանէր և պառկեցնէր. նա՛ պէտք է խնամք տանէր, եթէ նրանցից մէկը հիւանդանար: Եթէ միայն այդ լինէր նորա գործը, ոչ ի՛նչ: Իժուարը երկաթուղու վերայի ծառայութիւնն էր—երկաթուղին (գիշեր—ցերեկ անդադար անցու դարձ էր անում) թէ մարդիկներով և թէ ապրանքներով ծանրաբեռնուած. պէտք է նայէ ամեն մի բոպէ երկաթագծերին ու իմաց տայ մեքենայապետին: Ծերունի Արամը շատ գործ ունի ամառը, իսկ ձմեռը՝ աւելի ևս: Աղանակը ցուրտ է. ձիւնը քուլայ քուլայ թափվում է երկնքից երկաթագծերի վերայ. պէտք է ձիւնը սրբել ու ճանապարհը մաքրել և այս ամենը իր ժամանակին, որ չլինի թէ երկաթուղին վրայ հասնի:

Գիշերը դուրս է գալիս ծերունի Արամը բապ-

տերը ձեռքին, իսկ երեխաներին թողնում է միայնակ տանը: Դուրսը (սաստիկ ցուրտ է.) բուք է ձիւնի քուլաները պտտւում են օդի մէջ. փչում է քամին, սպակիները քիչ է մնում կոտրատուեն ու պատուհանների ճեղքերից շվշվոց է լսվում:

(Հայկն ու Տիգրանը քնած են միասին մի անկողնում) ծածկուած Տիգրանը մուշտակով: Ահա քամին ծեծում է դուռը. նա նորից կատաղեցաւ և այնպէս դիպաւ դրանք, որ կարծես մի մարդ ծեծում լինի: (Չարթում է փոքրիկ Տիգրանը.) (վախից վեր է թռչում. նստում է անկողնի մէջ.) սկսում է աչքերը տրորել. լաց լինել ու զարթեցնել Հայկին: Տեսնում է Հայկը, որ հայրը տանը չէ, սկսում է ինքը գուրգուրել ու հանդրատացնել Տիգրանին:

— Ինչո՞ւ ես վախենում, հոգիս, ես հօ քեզ մօտ եմ. քնիր հանգիստ:

Այս ասելով Հայկը զրկախառնում է փոքրիկին. նա էլ պինդ կպչում է եղբօր կրծքին ու քնում, իսկ Հայկը չէ քնում, նա սպասում է մինչև որ Տիգրանը քնէ: Քամին դեռ էլի կատաղութեամբ փչում է:

Ահա հեռուից մի խուլ ձայն է հասնում Հայկի ականջին, որ հետզհետէ սաստկանում է. լքսվում է շուռց և ահա մի քանի վայրկեան չանցած՝ գողգողալով ու աղաղակելով անցաւ երկաթուղին նրանց պատուհանների մօտով:

Տիգրանը նորից զարթեցաւ, վերթուաւ անկողնից ու դողդողում էր ամբողջ մարմնով:

— Մի՛ վախիր, սիրելի Տիգրան, երկաթուղին էր, անցաւ այ, հայրիկն էլ իսկոյն կգայ:

Ահա դուռը ծեծեց. մտնում է հայրը լապտերը ձեռքին, ձիւնաթաթախ, մօրուսից ձիւնէ պտուղիներ են կախուած. նա լապտերը մի կողմը

մատնելով զստիկանները...

դրեց. սննեակի մի անկիւնումը [Թափ տուեց իւր վերայի ձիւնը. հանեց ոչխարի մուշտակը և մօտեցաւ երեխաներին:

— Ինչո՞ւ մինչև այժմ չէք քնած, որդիք:

— Տիգրանը շուտ շուտ վախից զարթում էր և ինձ էլ չէր թողնում քնել:

— Ի՞նչ կայ վախենալու, հոգիս: Այժմ հանգիստ քնեցէք, ես էլ իսկոյն կքնեմ ձեզ հետ մի ժամ:

Ծերունի Արամը համբուրեց երեխաներին, խաչակնքեց ու ինքն էլ նրանց կողքին պառկեց հանգստանալու:

Արեխաների քունը տարաւ, իսկ ծերունին դեռ արթուն էր. նա վախենում էր, չլինի թէ քունը տանէ և իւր գործից ուշանայ: Բայց ի՞նչպէս խեղճի քունը տանում է. աչքերը չէ կարողանում բաց անել՝ յոգնած ու դադրած է, համարեա՛ թէ սառել է ցրտից: Վերջապէս ծերունի Արամը վեր

առաւ իւր հին մուշտակը և ծածկվեցաւ, որ գոնէ փոքր ինչ տաքանայ. քունը տարաւ: Թէև քնած է նա, բայց մի ականջը դուրսն է, որ իմանայ չէ՞ շուացնում արդեօք երկաթուղին:

Քամին փչում է դարձեալ:

(Չմեռն անցաւ: Ակաւ ամառը:)) Ծերունի Արամի գործերն աւելի թեթևացան, երեխաների բանն էլ լաւացաւ, որովհետև առաւօտից մինչև երեկոյ խաղում են դուրսը կամ գնում են անտառը՝ սունկեր ժողովում և կամ զանազան ծաղիկներ ու պտուղներ հաւաքում: Հայկը մի ձեռքով բռնած ունի զամբիւղը, որի մէջ հաւաքել ու լցրել է շատ տեսակ ծաղիկներ ու մրգեր, իսկ միւս ձեռքով բռնած ունի փոքրիկ Տիգրանի ձեռքը ու ման է

ածում ամեն տեղ իւր հետ: Տիգրանը հաղիւ է կարողանում շարժուել. խճճվում են խեղճի ոտքերը խոտերի ու թփերի մէջ ու քիչ է մնում վայր ընկնի երեսի վերայ: Այսպէս հաւաքում են զանազան ծաղիկներ ու պտուղներ ու յետ դառնում տուն: Տիգրանը դեղին ջանգիւլումից և կարմիր պուտերից կապած ունի մի փունջ ու ձեռին բռնած, իսկ Հայկը զարդարել է նորա գլուխը կարմիր պսակով. թշերը շողից այնպէս կարմրել են, որ մատով խփես, արիւն կկաթի. աչքերը կրակ դարձել, իսկ շրթունքները կարմրել են կատուի խաղող ուտելուց: Ուրախ ուրախ բարձրանում է փոքրիկ Տիգրանը բլրակի վերայ. բլրակը նորան ահագին սար է երևում. յոգնում ու դադրում է խեղճը. լեզուն բերանից հանել է և հաղիւ թէ կարողանում է շունչ առնել, իսկ Հայկը բռնած ունի յետևից նորա թևը ու թաքուն ծիծաղում, ուրա-

ՔՅ

խանում է, երբ նայում է իւր փոքրիկ եղբոր վերայ:

Ահա վերադարձան նրանք տուն. նստեցան դուրսը խրճիթի ստուերի տակ և սպասում են հայրիկին: Հայկը հանում է զամբիւղեց հաւաքած սունկերը ու ջոկջկում. ծաղիկներից փունջեր է կապում. խոտերից և ծաղիկների թերթերից սրբագահարներ է շինում ու սրնգացնում, հէնց կարծես փող է փչում. ճշանակներ է շինում ու ծուղրուղու կանչել տալիս և այսպէս ուրախ ուրախ ժամանակ են անցկացնում: Անտառը թէև գեղեցիկ էր, բայց այստեղ էլ վատ չէ. կանաչ խոտերը նրանց գորգն է, իսկ տան ստուերը՝ նոցա հովանոցը. արեգակն այնպէս է այրում, որ նորա տակ մանգալն անկարելի է. ահա ազուաւը նստել է հեռագրական սիւնի վերայ, քիչ է մնում թուլացած ներքև գլորուի, թևերը փռել է ու բերանը բաց արել: Միայն թեթևաթուիչ ծիծեռնակները չեն

վախենում շոգից, ուրախ ուրախ ճվլացնում են,
երգում, թռչում են օդի մէջ ու կտուցներով բըռ-
նում զանազան մթեղներ ու թիթեռներ. յետոյ երբ
յոզնում են, գալիս են, նստում հեռագրական լարի
վերայ:

—Տես, Տիգրան, հայրիկը գալիս է, ասում
է Հայկը ու կայծակի նման թռչում, վազում է
նորա առաջ:

Վեր է թռչում Տիգրանն էլ, ուզում է ինքն
էլ հօր առաջը գնալ, բայց իրտեղ կհասնի եղբօրը.
կանգնում է խեղճը բըրակի վերայ. յուսահատուած
լաց է լինում ու բռնով արտասուքը սրբում: Իսկ
քամին փչում է ու ցրվում նորա սաթի պէս սև
և մետաքսի նման փափուկ մագերը:

Հայրն եկաւ ու մի փոքր բարկացաւ նորա վերայ,
որ Տիգրանին յետ էր թողել. յետոյ զլեարկը
հանեց և նստեց որդւոց կողքին ստուերի տակը.

խեղճ ձերունու երեսը աշխատելուց ու շոգից
կարմրել ու խորովել էր և քրտինքը կաթիլ կա
թիլ էր գլորվում այտերի վերայից:

—Հայկ, մի աման թան սուր խմելու, ասում
է նա որդուն:

Վազում է Հայկը, բերում մի մեծ ամանով թան
ու խմում են երեքն էլ. սա մի փոքր զովացնում
է նորանցը. նրանք երեքն էլ շոգում ու ծարաւ
էին: Հէնց նոր նստել էր Արամը հանդստանալու,
հեռուից երևեցաւ ամպի նման մի գոլորշի, որ
շուացնում էր. իսկոյն հանեց գօտկի տակից փայտի
վերայ փաթաթած կանաչ դրօշակը, բաց արեց
ու կանգնեցաւ ճանապարհի մօտ:

—Հայրիկ, տուր ես քո փոխանակ կրօնեմ
դրօշակը, դու յոզնած ես, ասում է Հայկը:

Այս որ լսում է Տիգրանը, նա էլ է ուզում բըռ-
նել, ձեռքերը պարզում է դէպի դրօշակը: Այն ժա-

1008
35 X 16

մանակ հայրը տալիս է Տիգրանին կանաչ դրօշակը: Հայկն էլ Տիգրանին բռնում է իւր ձեռքերի վերայ ու այսպէս կանգնում են երկուսը միասին և սպասում երկաթուղուն:

Մնցնում է նրանց մօտով երկաթուղին. ճանապարհորդները դուրս են նայում կառքերի պատուհաններից. նայում են այս փոքրիկներին ու ծիծաղում նրանց վերայ:

Ուհ, ինչ մեծ մեծ պահապաններ են, գովեց ճանապարհորդներից մէկը և անյայտացաւ մի րուպէում:

Համբուրեց Արամը Տիգրանին. ապրես, որդի, հիմիկուանից օգնում ես հօրդ: *խապ*

— Իսկ ինձ չե՞ս գովում, չե՞ որ ես էլ Տիգրանին բռնած ունէի, վրայ բերեց Հայկը:

— Աւելի լաւ է որ դու չպարծենաս. գնաս, պատրաստիր ինչ որ հարկաւոր է, որ նստենք ճաշելու:

— Այս րոպէիս կբերեմ, ասում է ուրախ ուրախ թռչկոտալով Հայկը ու գնում է ճաշի պատրաստութիւնը տեսնելու:

Կէս ժամից յետոյ ձերունին իւր սրղկերանցով նստեցին ճաշելու:

IV

(խաղձիկ)

Տխրում էր ձերունի Արամը, որ իւր աղջիկ Մարիամը իրան մօտ չէր կենում. նա միւսնայն ժամանակ ցաւում էր միւս փոքր սրղկերանց վերայ, որ միշտ միայնակ են նրանք, չկայ մէկը, որ զգուէ նրանց. բայց խեղճը աւելի տխրում էր, երբ մտաբերում էր նրանց մօր մահը, որից յետոյ խեղճ մանուկները ոչ զգուող ունէին և ոչ խնամք տանող: Այս բաները աչքի առաջ ունենալով, մտածեց ձերունին Մարիամին քաղաքից տուն բերել:

IV

Նա արդէն տասն և ինն տարեկան էր, խելօք ու համեստ աղջիկ. իմանում էր լաւ կարել, կարգալ և գրել: Արամը բերում է նորան քաղաքից իւր մօտ, որ նայէ, խնամք տանէ երեխաներին ու նրանց մօտը լինի:

Ինչպէս որ մտածեց, այնպէս էլ արեց: Մարիամն եկաւ քաղաքից. ի՛նչ գեղեցիկ ու բարեսիրտ աղջիկ էր. թէպէտ շատ բարձրահասակ չէր, բայց շատ սիրուն կազմուածք ունէր. այտերը կարմիր էին վարդի նման, ամեն մի աչքը կարծես մի արեգակ լինէր. մազերը սև, ինչպէս սաթ, ծիծաղը չէր հեռանում երեսից: Թէև առաջ էլ շատ էին սիրում նորան Հայկն ու Տիգրանը, բայց այժմ աւելի ևս սիրեցին:

Ո՛վ կարող է պատմել հօր ուրախութիւնը՝ նայում էր աղջկան ու հիանում նորա աննման ու անմեղ պատկերի վերայ. ժպտում էր ուրախու-

Հայկ, Տիգրան, Բաբ

2

թիւնից, գուրգուրում ու համբուրում մէկ նորան, մէկ փոքրիկներին: Տան մէջ ամեն բան այնուհետև կարգին էր—օդը մաքուր լինելու համար, նա շուտ շուտ բաց էր անում պատուհաններն ու դուռը. դու էլ չես զգայ այնտեղ ոչ մի հոտ, այժմ ամեն բան իւր տեղն է դարսած—ներքնատան բաները ներքնատուն է տարած, տանինը՝ տանն է թողած, բայց չկարծէք, թէ այնպէս ածած միմեանց վերայ, ո՛չ կարգին դասաւորած ամեն բան առանձին առանձին ու փակած: Պատուհանների վերայ դարսած էին ծաղկամանները, որոնցից անուշահոտութիւն էր տարածվում սենեակի մէջ:

Մարիամը շատ էր սիրում իւր փոքր եղբայրներին ու ամբողջ օրեր նրանց հետ էր անցկացնում: Ահա նա նստած է նոցա կողքին տան ստուերի տակ ու կարում տօների համար նոր շորեր: Հայկը չէ հեռանում նորանից, ծունկը ծնկին

Կայկո 24

կպցրած, գիրքը ձեռին, բարձր ձայնով կարդում է, իսկ Մարիամը ուղղում է սխալներն ու չհասկացած բառերը բացատրում—հասկացնում է: Տիգրանը դեռ փոքր էր, նա դեռ չէր սովորում կարդալ, շատ էր սիրում խաղալ, դորա համար նա միշտ ճանապարհից կաւ ու աւազ էր հաւաքում, ածում էր իւր փեշի մէջ, բերում էր իւր քրոջ մօտ, ցեխ էր անում ու տուն շինում: Ճաղիկներ էր հաւաքում, տնկում և փայտի կտորներով նրանց շուրջը ցանկապատ քաշում և այսպէս իւր համար պարտէզ շինում: Խաղում էր Տիգրանը կամաց կամաց երգելով, իսկ մի ականջով լսում էր Հայկի կարդալուն և ինքն իրան ծիծաղում, որպէս թէ ինքն էլ մի բան է հասկանում:

Մութն ընկաւ — արդէն գիշեր է: Արամն ընթրիք արեց իւր ընտանիքի հետ և ճանապարհ ընկաւ: Տիգրանի քունը տանում է, սկսեց յորանջել՝

բերանը բաց ու խուփ անել ու աչքերը փակել: Մարիամը շուտով պատրաստեց նորա համար անկողին, ուզում էր Հայկի համար էլ պատրաստել, բայց նա չթողեց. «քուրիկ, ես ինքս կարող եմ իմ անկողինը պատրաստել, դու Տիգրանին քնացրու:»

Հայկն արդէն տանն և մէկ տարեկան էր. ինքը կարողանում էր ամեն բան շինել: |

Քնելուց առաջ երկունսն էլ աղօթք արին և այնպէս գնացին պառկելու, իսկ Մարիամը մօտ գնաց, համբուրեց ու խաչակնքեց նրանց:

Ի՞նչպէս շուտով քաղցր քուն մտան Հայկն ու Տիգրանը: Դեռ վաղ էր: Մարիամը նստեց սեղանի մօտ, սկսեց կարել երեխաների շորերը: Սեղանի վերայ դրած մոմը շատ պայծառ լուսաւորում էր սենեակը. Մարիամը նկատեց, որ մոմը երեխաների աչքի դիմացն էր վառվում. վերկացաւ, աթոռներ դարսեց նոցա մահճակալների առաջ, ա-

Թոռների վերայ էլ մի սաւան փռեց որ մոմի լոյսը
 աչքերը չ'ծակէ: Այժմ մթնուճը աւելի հանգիստ
 կ'քնեն նրանք: Ոչ մի ձայն չէր լսվում տանը, բա-
 ցի ծղրիղների ճռճուոցից ու ժամացոյցի ճօճանակի
 չնկչնկոցից, որը մի փոքր ճունչում էր: Արևի
 ժանգոտել էր:

Ստամբուլ

Վ Միշխան

Մարիամը կարեց—վերջացրեց Հայկի և Տիգ-
 րանի շորերը և ահա հասաւ այն տօնը, որի հա-
 մար կարվում էին նոր շորերը: Այս տօնը Աս-
 տուածածնայ տօնն էր:

Մարիամը վաղ առաւօտը սկսեց պատրաստվել,
 որ իւր եղբայրների հետ միասին գնան հարևան
 գիւղը ուխտ անելու, այնտեղից մտադիր էին իւր-
 եանց ազգականների մօտ վերադառնալ և ամբողջ

օրն այնտեղ անցկացնել: Սայլը դրանք պատրաստ
 նրանց էր սպասում: Չարդարուեցան Հայկն ու
 Տիգրանը իրանց նոր շորերով. Մարիամն էլ նոյն-
 պէս գեղեցիկ շորեր հագաւ. հիւսեց իւր սև սաթի
 նման խիտ մազերը և երկու ծամ արեց ու կար-
 միր ժապաւէնով կապեց:

Այսպէս զարդարուած սայլ նստեցան: Ու-
 րախանում են երեխաները սայլի մէջ նստած, ու-
 րախանում է նոյնպէս ծերունի Աբամը և ժպտում
 է, նայելով նրանց վերայ, ուրախ են ամենքը, մին-
 չև անգամ ժպտում է սայլապանը որ նոյնպէս
 զարդարուել է տօնի համար: Անցնում է սայլը
 փոշոտ ճանապարհի վերայով, երեխաները ձայն են
 տալիս իրանց հօրը սայլի միջեց. «Մնաս բարև,
 հայրի՛կ, մնաս բարև:» Ծերունին էլ գլխով նշան է
 տալիս. «Գնաք բարև» է ասում և ուրախ ժպտում:

Անցաւ սայլը դաշտավայրից, մտաւ անտառը

ու կանաչի մէջ անյայտացաւ:

Եղանակը պարզ էր ու պայծառ. ոչ մի ամպ
չէր երևում երկնքի երեսին. օրը շատ տաք էր և
տոթ: Նայում է Երամը երկնքին ու մտածում
ինքն իրան. «Երկնքը պարզ է, բայց անձրև կ'գայ,
այնպէս տոթ է որ մարդ դժուարութեամբ է շունչ
առնում:»

Երամը ստոյգ գուշակեց. արդարև մինչև ե-
րեկոյ օրը շատ տաք էր ու պարզ. երեկոյեան ըսկ-
սեցին հաւաքուել ամպերը և հեռուից կամաց կա-
մաց առաջ էին գալիս: Լուսթիւն էր թաղա-
ւորում ամեն տեղ: Թռչունները լուել էին անտառի
մէջ. ծառերի վերայ ոչ մի տերև չէր շարժվում.
Ճղրիղներն ու ճպուռներն անգամ լուել էին, միայն
երբեմն երբեմն լսվում էր կտցահարի կտկտացնելու
մեղուի բզբոցը, օրը շտապում է դէպի իւր փեթակը:

Սկսում է ամեն տեղ մթնել՝ օդը աւելի ծան-

րացաւ. հեռուից երբեմն երբեմն փայլում է փայ-
լակը: Ծառերի տերևները շարժուեցան, փոշի
բարձրացաւ ու մի թեթև քամի փչելով, երկինքն
սկսեց մթնել: Ամպերի գոռոցը քանի գնում է,
սաստկանում է. բարձր եղևինները խշխշացին. ան-
տառը շարժվում է. կատաղի փոթորիկը քիչ է
մնում ծառերը արմատից հանէ. վայր է գլորում
հեռագրական սիւնը և լարերը—կտոր կտոր է ու-
զում անել: Մութ խաւարը երկիրը պատեց. փայ-
լատակում է. փայլի յետևից լուսաւորվում է շրջա-
կայքը, այնպէս որ կարծես ցերեկ լինի: Անձրևը հե-
ղեղի նման թափվում է երկնքից:

Խեղճ Երամը մի շապկի մէջ, ամբողջ մար-
մնով թաց, վազում է լապտերը ձեռքին, կանդ-
նում է իր տան առաջ բարձր եղևնու տակ և սպա-
սում երկաթուղուն. կաչում է խեղճը ծառի բնին,
հանում է գլխարկը և հրեսը խաչակնքում:

Յանկարծ սարսափելի փայլակը կուրացրեց նորան, կայծակի ձայնը խլացրեց խեղճին ու գետին գլորեց:

Կայծակն ընկաւ երկաթաղծերի վերայ, կտոր կտոր արեց ու այս այն կողմը ցրուեց: Արամը ընկաւ գետնի վերայ կիսամեռ: Արակ ընկաւ խեղճ ծերունու տանը: Այնպէս մեծ էր կրակի լոյսը, որ շուրջը ամեն բան երևում էր, ինչպէս ցերեկը, ահա նա մի փոքր բարձրացաւ տեղից, հառաչեց ու նորից ընկաւ գետնի վերայ, մարդ չկայ նորա մօտ, միայնակ է նա և անօղնական: Նորա աչքերը նայում են վայրենաբար չորս կողմը — ճանապարհի վերայ, նորից բարձրացաւ տեղից, ուշքի եկաւ և ինչ է տեսնում — տունը կրակ ընկած, երկաթագծերը կտոր կտոր արած ու այս այն կողմը ցրուած...

— Աստուած իմ, ի՞նչ պիտի լինի խեղճ ճա-

նապարհորդների վեճակը, կկործանուին, ամենքը կկործանուին», աղաղակում է նա և ժողովելով իր վերջին ոյժը՝ աշխատում է ոտքի կանգնել:

Փոթորիկը դադարեցաւ, որոտն անցաւ: Հեռուից լսուեցաւ շողեկառփ շուտը, «Պալիս է, գալիս է, շո՛ւտ, շո՛ւտ», և Արամը չ'ունենալով ձեռին կարմիր լապտեր, շուտով վառեց փոթորկից հանդցրած հասարակ լապտերը, պատռեց իւր կարմիր շապկից մի կտոր ու նորանով փաթաթեց լապտերը. յետոյ աւելացրեց լոյսը և հագիւ նստած գետնի վերայ, բարձրացրեց լապտերը բարձր ու բարձր: Իսկ տունը շարունակում է այրուել, այրվում է ծերունու ունեցած չունեցածը, միայն կրակի երկար լեզուներն են երևում և կայծերն այս ու այն կողմը ընկնում:

Նայում է Արամը հեռուից, տրաքում է նորա սիրտը, աչքերը մթնում, հեռու հեռու, ճանա-

պարհի վերայ երկու կրակ երևեցաւ. սլանում է շողեկաւքը և ահա սլանալով միանգամից կկոտրտուի և ամենքին կկործանէ...: Աստուած իմ, միթէ մեքենայապետը չի տեսնի Արամի կարմիր լապտերը:

Ո՛չ, նա տեսաւ ու մեղմացրեց ընթացքը. իսկ Արամը բռնած ունի իւր գլխի վերայ լապտերը, հաւաքում է իւր վերջին ոյժը. ահա արդէն մօտ է մեքենան. կամաց կամաց է գալիս. մօտեցաւ ու կանգնեցաւ. Արամը թուլացաւ, վայր ձգեց ձեռքից լապտերը և ուշաթափուեց:

Արկաթուղու մէջ իրար դիպան ամենքը. ցած թուաւ մեքենայապետը և կանչեց ծառային. ճանապարհորդները հաւաքուեցան ու նայում են: Տեսնում են՝ պահապանի սուներ այրվում է, ճանապարհը փորփորած է, երկաթագծերը կոտրտած ու այս և այն կողմն ընկած. «Ո՛ր է պահապանը, ո՞ր-

տեղ է գնացել», հարցնում է գլխաւոր ծառան և տեսնում է, որ պահապանը ընկած է գետնի վերայ ճանապարհի մօտ և նորա մօտ դրած է կարմիր կտորով փաթաթած լապտերը: Գլխաւոր ծառան նայեց փորփորած ճանապարհի և այրուող տան վերայ և իսկոյն իմացաւ, որ այս ամենը կայծակի բանն է:

Ճանապարհորդների մէջ մի բժիշկ կար. նա իսկոյն եկաւ. լաւ զննեց նորան. ուշքի բերեց և ասաց, որ շուտով կլաւանայ բոլորովին, որովհետեւ կայծակը չի դիպել, այլ միայն խլացրել է, միևնոյն ժամանակ հրամայեց բժիշկը, որ մի փոքր ժամանակ հանդիստ թողնեն գետնի վերայ պառկած, ու տեղիցը չշարժեն: Նորան շրջապատել են մարդիկ. ճանապարհորդներից մի քանիսը լաց են լինում, կարծում են, որ մեռնում է, իսկ Արամը փոքր առ փոքր ուշքի է գալիս:

Յանկարծ մի աղաղակի ու լացի ձայն լսուեցաւ:

Ո՞վ է այս: Ի՞նչ պատահեցաւ:

Արամի երեխաների ձայնն է, տուն են դարձել: Տեսաւ Մարիամը, որ իրանց տունը կրակ է ընկել, վախեցաւ, աղաղակեց, վերցրեց ձեռքին Տիգրանին և լացով ու աղաղակով վազեց դէպի տունը: Վազում է մէկ տեղից միւս տեղ խելագարի նման, հօրը պառտում, իսկ նորա յետևից փեշը բռնած՝ արտասուալից ու գունաթափ վազում է Հայկը: Տեսաւ Մարիամը հօրը գետնի վերայ ընկած և քիչ մնաց ինքն էլ նորա կողքին վայր ընկնէր, բայց չթողեցին:

— Ի՞նչ ես լաց լինում, աղջիկս, ես կենդանի եմ, մի՛ վախենար, ասում է Արամը և տեղից բարձրանում:

Փաթաթվում է Մարիամը հօր պարանոցովը, փաթաթվում են և երեխաներն, դողդողում ահից

ու լաց լինում: Համբուրում է նրանց ծերունին և ինքն էլ լաց է լինում:

Ուշքի եկաւ բոլորովին Արամը և պատմեց ամենքին, ինչ որ պատահել էր. պատմեց, թէ ինչպէս Աստուած օգնեց և կարմիր լապտեր հնարեց ու այսքան մարդկանց կեանքը ազատեց մահից:

Այս որ լսեցին ճանապարհորդները, մօտեցան ծերունի Արամին և նորա ձեռքը սեղմելով, անվերջ շնորհակալութիւններ էին անում:.....

Հայերէն մանկական գրքերի հրատարակողներէց:

Մերկայ «Վարմիր Լապտեր» գրքոյիը հէնց այն Վուչէտիչի հեղինակութիւնն է, որի դէմ յարձակուեցաւ «Մանկավարժական Թերթի» քննադատը: Երևի շատերը կհետաքրքրուեն իմանալ, թէ ինչպէս վերաբերուեց ռուսաց մամուլը դէպի այդ գրքոյիը. ահա թէ ինչ պատճառաւ մենք աւելորդ չը համարեցինք մատնացոյց անել այն յօդուածների վերայ, որոնց մէջ ընթերցողը կարող է գտնել կարծիքներ թէ հակառակ և թէ յօգուտ այդ գրքի: Голосъ № 358, 1878 г., Русская Правда № 89, 1878 г., Педаг. Музей № 12, 1878 г., Дѣло № 3, 1879 г., Воспитаніе и Обученіе (быв. Дѣтскій Садъ) № 1, 1879 г., Женск. Обр. № 5, 1879 г. Յաւում ենք, որ մնացած պարբերական թերթերի համարները չենք կարողանում յիշել:

Թող «Վարմիր Լապտեր» գրքոյի հեղինակը ներողամիտ գրտնուի դէպի թարգմանչուհին այն փոփոխութիւնների մասին, որ նա արել է թէ գրքոյի հերոսների անունների և թէ մի քանի մանր բաների մէջ:

«Վարմիր Լապտերի» հրատարակութեան մանրամասն հաշիւը կտպուի հետեւեալ գրքի վերջը, որովհետեւ բոլոր ծախսերը անկարելի եղաւ ճիշդ որոշել մինչև գրքոյի վերջնական հրատարակութիւնը: Միայն դեռ այսքանը կարելի է ասել, որ «Վարմիր Լապտերը» տպուեցաւ 1500 օրինակ, որոնցից կէսը կազմած է և բոլոր 1500 օրինակի վերայ մօտաւորապէս կը ծախսուի 480 բոբլը:

«Թաւամայ Սեղու» գրքոյկի լրացուցիչ հաշիւ:

Պ. Շվանին աւելորդ դոյնի համար — 6 ռ.
Պատկերների համար էլե թուղթ — 4 ռ. 50 կ.
Կազմարարին էլի 7 գրքի համար — 49 կ.
10 ռ. 99 կ.

Տպուեցաւ 1257 օրինակ բոլորն էլ կազմած. նրանցից 57 օրինակ բաժանուեցաւ ձրի իբրև ընծայ, որոնց թվում է 20 օրինակ Արարատեան ընկերութեան ուղարկուեցաւ, իսկ 1200 օրինակ ծախու տրուեցաւ: Այդ բոլորի ծախսը եղաւ 403 ռ. 42 կ.:

Ձոհամբերութիւններ եղան հետեւեալ անձինքներից.

Նիկողայոս Միրզոյեան — 100 ռ.
Սարգիս Տէր-Յովհաննիսեան — 50 ռ.
Արտեմ Գրիգորեան — 50 ռ.
Եղբարք Աբովեանցներ — 10 ռ.
Յովհաննէս Քեփինեան — 10 ռ.

Գ. Մ — Ից 300 արկղ զարժական տառեր որ ծախվում են «Անտրոնական գրավաճառանոցում» իւրաքանչիւր արկղ 18 կոպէկով:

Սրբազան պարօք ենք համարում մեր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել «Անտրոնական գրավաճառանոցին» այն բանի համար, որ նա յանձն առաւ վաճառել շարժական տառերը առ կոմիսիայի և որը առհասարակ օգնում է գրքերի հրատարակութեան գործին: Շնորհակալութիւն ենք յայտնում նոյնպէս պ. Մարտիրոսեանցին, որը իսրտէ համակրելով մանկական գրքերի հրատարակութեան, իրա կողմից ևս բաւականին զեջումներ է արել:

Երբորդ գիրքը Բիշէր Ստօուի «Թովմա եղբօր սնակը» կլինի, փոխադրութիւն մանուկների համար Արաբել Պալմերի 4 պատկերներով, թարգմանութիւն Օր. Ն. Տէր—Մարկոսեանի:

Handwritten signature or mark in the right margin.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0386952

5245

1670578940